

Türkiye’de Sağlık Bakanlığı tarafından bildirilen bebek ölüm hızları üzerine eleştirel bir değerlendirme

Muzaffer Eskiocak^a, E. Gökçen Selçuk^b

Özet

Amaç: Bebek ölüm hızı bir yılda, birinci yaş gününden önce ölen bebek sayısının o yıl canlı doğan bebek sayısına bölünmesi ile elde edilen bir ölçüttür. Bebek ölüm hızının büyüklüğü Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu’nun (UNICEF) ülkelerin gelişmişlik sıralamasında kullandığı beş yaş altı çocuk ölüm hızının temel belirleyicisidir. Ülkenin anne ve çocuk sağlık düzeyi, doğuştan beklenen yaşam süresi hesaplamasında son derece önemli bir göstergedir. Bu değerlendirmenin amacı Türkiye’de son yıllarda yapılan hesaplamaların belirtilen nedenler ışığında tekrar gözden geçirilmesi ve ileride yapılacak olan hesaplamaların da bu nedenler göz önünde bulundurularak yapılması yönünde atılacak adımlara yol gösterici olmaktır. **Yöntem:** Türkiye’ye ilişkin bebek ölüm hızları derlenmiş, büyüklükleri ve hesaplanma yöntemleri karşılaştırılmıştır. **Bulgular:** Sağlık Bakanlığı’nın sağlık istatistikleri yıllıklarında belirtildiği üzere bebek ölüm hızı 2003’te ‰29,0’dan 2012’de ‰7,4’e düşmüştür. Ancak sağlık istatistikleri yıllıklarında belirtilen değerler farklı çalışmalardan, farklı yöntemlerle elde edilip aynı grafiklerde sunulmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), UNICEF ve Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) ve kaynaklarında farklı büyüklükte (sırasıyla 2012 için ‰11,6 ve 12; 2013 için ‰13,6) bildirilmiştir. **Sonuç:** Bebek ölüm hızı, ülke içinde bölgeler arası, süreç içinde yıllar arası ve uluslararası kıyaslanabilirlik yönünden bilimsel yaklaşım ve tanımlamalarla uluslararası standartlara göre hesaplanmalıdır ve bildirişi ona uygun şekilde olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Bebek ölüm hızı, bebek ölüm hızı hesaplaması, doğuştan beklenen yaşam süresi, Türkiye

A critical review of infant mortality rates reported by the Ministry of Health in Turkey

Abstract

Objective: The infant mortality rate is an indicator that is calculated by dividing the number of infants who died before their first birthday by the number of live births in a given year. Infant mortality rates are the main determinants of the under-five mortality rate, which is used for the developmental ranking of countries by the United Nations Children’s Fund (UNICEF). It is also an important indicator for assessing the maternal and child health status of a country and for calculating life expectancy at birth. The aim of this review is to reassess the calculations that were made in recent years in Turkey in the light of the criteria mentioned in the text and to guide the steps that need to be taken to make future calculations.

---

^aProf.Dr. Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Edirne

^bAraş.Gör.Dr. Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Edirne

Sorumlu Yazar: Muzaffer Eskiocak, Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Edirne. Tlf: 0533-4701647; E mail: dreskiocak@hotmail.com

Geliş tarihi: 28.06.2014, Kabul tarihi: 10.09.2014

Methods: The infant mortality rates of Turkey were collected, and their values and methods of calculating the rates were compared. **Results:** According to the Annual Reports of Health Statistics by Ministry of Health, the infant mortality rate has dropped from 29,0% in 2003 to 7,4% in 2012 in Turkey; but in these reports, infant mortality rates were taken from various studies and by various methods and presented in the same charts. In the data of the Turkish Statistical Institute (TSI), UNICEF and the Turkey Demographic and Health Survey (TDHS) and in references used, this value was reported by different numbers (11,6 and 12% for 2012; 13,6% for 2013, respectively). **Conclusions:** The infant mortality rate must be calculated by a scientific approach and with definitions according to international standards in terms of comparability. This must be consistent between countries and between years studied so that the report can be compared according to consistent standards.

Keywords: Infant mortality rate, calculation of infant mortality rate, life expectancy at birth, Turkey

Giriş

Tüm halk sağlığı çalışanları kendilerine şu soruyu sormalıdır: Ben bu işi neden yapıyorum?

Halk Sağlığı'nın amacı sağlıklılığı korumak ve geliştirmek, sağlığa kavuşturmak, ızdırabı ve endişeyi dindirmektir. Biz başarılı olduğumuz yargısına sıklıkla bebek ölüm hızındaki (BÖH) azalma ve beklenen yaşam süresindeki uzama ile varırız.¹

BÖH bir yılda, birinci yaş gününden önce ölen bebek sayısının o yıl doğan bebek sayısına bölünmesi ile elde edilen bir ölçüttür.² BÖH'nin büyüklüğü United Nations Children's Fund (UNICEF)'in ülkelerin gelişmişlik sıralamasında kullandığı beş yaş altı çocuk ölüm hızının temel belirleyicisidir. Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi hesabında da önemli bir belirleyicidir. BÖH'nin düşüklüğü ülkenin gelişmişlik düzeyinin de bir göstergesi olması yönü ile prestij sağlayıcıdır, ana çocuk sağlığına yönelik girişimlerin de başarı göstergesidir, beklenen yaşam süresi hesabında da dramatik bir iyilik sağlar.

Türkiye'deki Sağlıkta Dönüşüm Programı için The Lancet'te yayınlanan sağlıkta dönüşüm programını öven değerlendirmede³ BÖH'nin 2003'teki bin canlı doğumda 29,0'dan 2011'de bin canlı doğumda 7,7'ye düşüşü üzerinden değişim

hızı çeşitli ülkelerdeki değişimle kıyaslanmaktadır. Bu yazının amacı, Türkiye'deki, bildirilen bu ölçütlerin gerçekliği yansıtabilme özellikleri ve kıyaslanabilirliğine yönelik değerlendirilmede bulunmaktır.

Gereç ve Yöntem

Çeşitli kaynaklarda yayınlanmış bebek ölüm hızı değerleri için; Sağlık Bakanlığı Türkiye Sağlık İstatistikleri Yıllıkları (SB SİY) 2008-2012, Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu Dünya Çocuklarının Durumu Raporu (United Nations Children's Fund The State of The World's Children [UNICEF SOWC]) 2005-2014, Dünya Sağlık Örgütü Dünya Sağlık İstatistikleri (World Health Organization World Health Statistics [WHO WHS]) 2006-2013, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2003, 2008 ve 2013 Önrapor veri kaynağı olarak kullanıldı. Bu veri kaynaklarındaki BÖH'ları yıllara göre alındı.

Bebek ölüm hızı hesaplamaları için ise; yukarıda sözü geçen kaynaklarda ayrıca halk sağlığı alanında temel kitap olan Public Health and Preventive Medicine kitabı², Uluslararası Hastalık Sınıflaması (International Classification of Diseases and Related Health Problems Tenth Revision [ICD-10]), Bebek Ölümleri İzlemi Sistemi

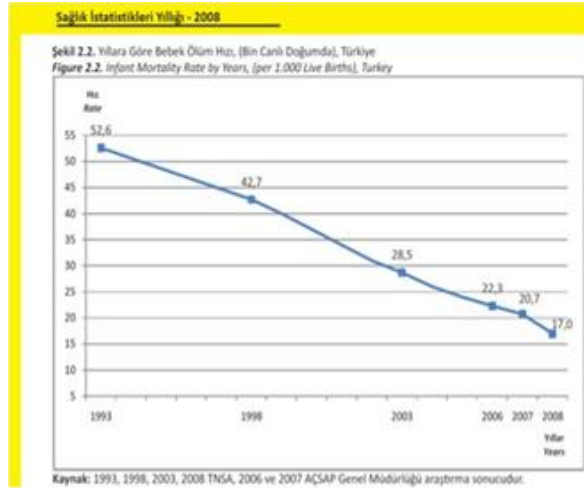
Genelgeleri sırasıyla 78/2005, 31/2009 ve 6/2014, Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri Veri Rehberi'de bulunan BÖH hesaplanmasında pay ve paydada yer alan ögeler derlendi.

Veriler aynı tablo ve grafiklerle sunuldu.

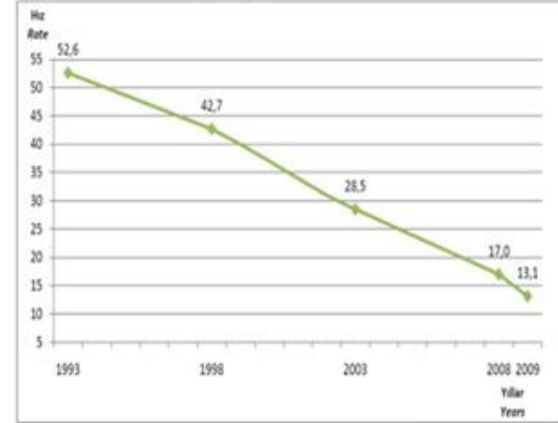
Bulgular

I- Bildirimlere Göre Bebek Ölüm Hızı:

Sağlık Bakanlığı'nın yayınladığı Sağlık İstatistikleri Yıllıkları'nda⁴ Türkiye'nin BÖH'larına ilişkin değerler 2008, 2009 ve 2010 için "Bin Canlı Doğumda" olarak verilmiştir (Şekil 1 ve Şekil 2). 2008 yılından sonraki dramatik düşüş dikkate değerdir ve BÖH azaldıkça düşüşün daha da zorlaşacağı teknik bilgisini dikkate aldığımızda incelemeye değerdir. Bu bağlamda, değerlendirilen zaman içinde tanımlamada bir değişiklik olup olmadığı, izleyen değerlerin elde edilme süreçlerinde ve yöntemde farklılık olup olmadığı merak konusu olmalıdır. Keza karşılaştırma yapılan ülke değerleri içinde aynı inceleme gereksinimi doğmalıdır. Aşağıdaki şekillerde SB SİY'nda yayınlanan BÖH'ları verilmiştir.

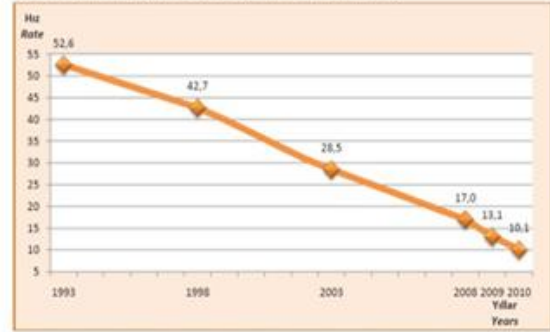
Şekil 2.2. Yıllara Göre Bebek Ölüm Hızı, (1.000 Canlı Doğumda), Türkiye
Figure 2.2. Infant Mortality Rate by Years, (per 1.000 Live Births), Turkey

Kaynak: 1993, 1998, 2003, 2008 TNSA, 2009 AÇSAP Genel Müdürlüğü
Source: TDHS 1993, 1998, 2003, 2008; GD-MCHFP 2009

Sağlık İstatistikleri Yıllığı - 2010

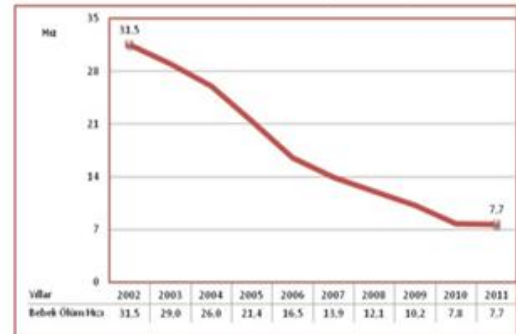
Şekil 2.2. Yıllara Göre Bebek Ölüm Hızı, (1.000 Canlı Doğumda), Türkiye
Figure 2.2. Infant Mortality Rate by Years, (per 1.000 Live Births), Turkey

Kaynak: 1993, 1998, 2003, 2008 TNSA; 2009, 2010 AÇSAP Genel Müdürlüğü
Source: TDHS 1993, 1998, 2003 and 2008; GD-MCHFP 2009, 2010
Not: TNSA araştırmaları, yapıldığı yıldan önceki 5 yılın ortalaması değerini yansıtmaktadır. Araştırma sonuçları yapıldığı yıla göre verilmektedir.

Sağlık İstatistikleri Yıllığı | 2011

Şekil 2.3. Yıllara Göre Bebek Ölüm Hızı, (1.000 Canlı Doğumda), Türkiye

Kaynak: 2011 İstanbul Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi "Bebek ve Bey Yaş Altı Ölüm Araştırması 2012", Diğer Yıllar Türkiye Halk Sağlığı Kurumu

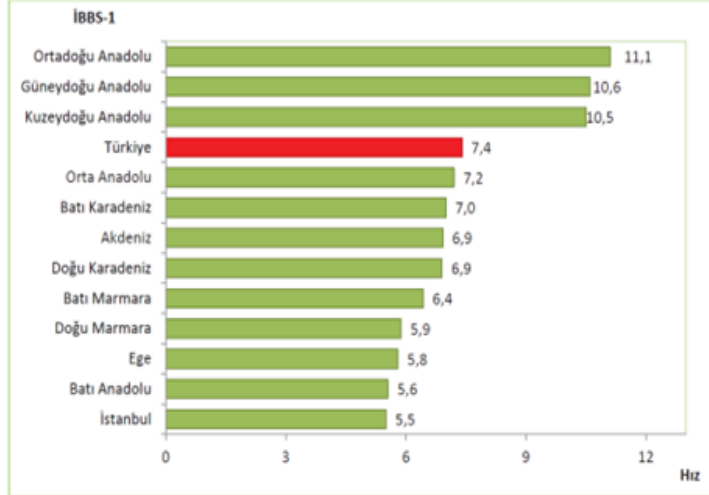
Şekil 1. Yıllara göre bebek ölüm hızları 2008, 2009, 2010, 2011⁴

Tablo 1. Sağlık Bakanlığı Sağlık İstatistik Yıllıklarında bildirilen bebek ölüm hızlarının yayına göre durumu (binde)

SİY	1993	1998	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
2008	52,6	42,7	-	28,5	-	-	22,3	20,7	17,0	-	-	-	
2009	52,6	42,7	-	28,5	-	-	-	-	17,0	13,1	-	-	
2010	52,6	42,7	-	28,5	-	-	-	-	17,0	13,1	10,1	-	
2011	-	-	31,5	29,0	26,0	21,4	16,5	13,9	12,1	10,2	7,8	7,7	
2012													7,4

Sağlık İstatistikleri Yıllığı | 2012

Şekil 2.3. İBBS-1'e Göre Bebek Ölüm Hızı, (1.000 Canlı Doğumda), 2012

Kaynak: Türkiye Halk Sağlığı Kurumu

Şekil 2. 2012 yılı Türkiye'de bölgelere göre bebek ölüm hızları⁴

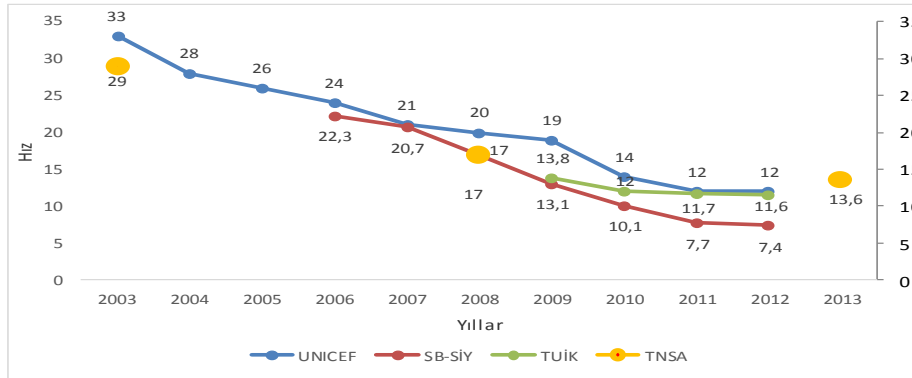
Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2011'de önceki yıllara ait BÖH'larında ciddi bir düşme gözlenmektedir.

SB SİY'nda belirtildiği üzere BÖH 2003'te ‰29.0'dan 2012'de ‰7.4'e düşmüştür (Tablo 1). Ancak SİY'nda belirtilen değerler farklı çalışmalardan,

farklı yöntemlerle elde edilip aynı grafiklerde sunulmuştur (Şekil 1). TÜİK, UNICEF ve TNSA ve kaynaklarında farklı büyüklükte (sırasıyla 2012 için ‰11.6 ve 12; 2013 için ‰13.6) bildirilmiştir.⁵⁻⁷ (Tablo 2 ve Şekil 3).

Tablo 2. Çeşitli kaynaklara göre Türkiye'nin bebek ölüm hızları (binde)

Bildiren	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
SB-SİY				22,3	20,7	17,0	13,1	10,1	7,7	7,4	
TUİK							13,8	12,0	11,7	11,6	
UNICEF-SOWC	33,0	28,0	26,0	24,0	21,0	20,0	19,0	14,0	12,0	12,0	
WHO-WHS		28,0	26,0	24,0	21,0	20,0	18,0	12,0			
TNSA	29,0					17,0					13,6

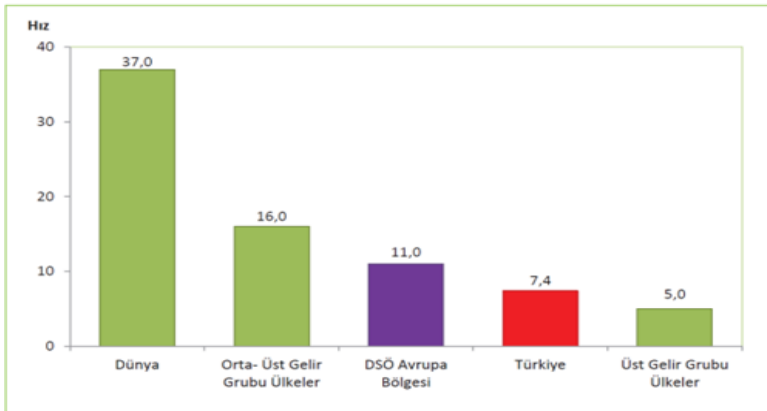
Şekil 3. Türkiye’de bebek ölüm hızının (1000 Canlı doğumda) yıllara göre değişimi

SB-SİY: Sağlık Bakanlığı Türkiye Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2008-2012; 2006 ve 2007 yıllarına ait veriler 2008 Türkiye Sağlık İstatistikleri Yıllığından alınmıştır.

TUİK: Türkiye İstatistik Kurumu.

UNICEF-SOWC: Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu Dünya Çocuklarının Durumu Raporu (*United Nations Children's Fund The State of The World's Children*) 2005-2014.

TNSA: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003, 2008 ve 2013 Ön rapor

Şekil 2.4. Bebek Ölüm Hızının Uluslararası Karşılaştırması. (1.000 Canlı Doğumda), 2011

Kaynak: Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, DSÖ World Health Statistics 2013

Not: Türkiye verisi 2012 yılına aittir.

Şekil 4. 2011 yılı uluslararası bebek ölüm hızı karşılaştırması⁴

I- Kavram Olarak Bebek Ölüm Hızı:

BÖH hesaplamasında yer alan paydada hep "canlı doğum sayısı" yer almakta iken, pay içeriği, değerlendirmemizde yer alan veri kaynakları için derlenmiş ve aşağıda çevirisi ile birlikte orijinal metni de sunulmuştur.

1. Dünya Sağlık Örgütü Kaynaklarında Bebek Ölüm Hızı:

a) Uluslararası Hastalık Sınıflaması (ICD-10)⁸:

ICD-10 sınıflamasına göre **canlı doğum**, gebelik süresine bakılmaksızın gebelik ürününün anneden tam uzaklaştırılması veya çıkarılmasıdır ve umbilikal kord kesilmiş veya plasenta takılı olsun veya olmasın, gebelik ürününün böyle bir ayrılıktan sonra nefes alması ya da kalp atımı, umbilikal kord pulsasyonu veya istemli kasların belirgin hareketleri gibi başka bir yaşam belirtisi göstermesidir; bu şekilde olan her doğum ürünü **canlı doğan** olarak kabul edilir.

(Live birth is the complete expulsion or extraction from its mother of a product of conception, irrespective of the duration of the pregnancy, which, after such separation, breathes or shows any other evidence of life, such as beating of the heart, pulsation of the umbilical cord, or definite movement of voluntary muscles, whether or not the umbilical cord has been cut or the placenta is attached; each product of such a birth is considered liveborn)

Bebek ölüm hızı ise 1000 canlı doğumda görülen bir yaş altı ölümler olarak formüle edilmiştir:

(Infant Mortality Rate: Deaths under one year of age/ Live births x1000)

Tartıya özel bebek ölüm hızı ise doğumda her 1000 gram ve üzeri 1000 canlı doğumda görülen bebek ölümlerini ifade eder.

(Infant Mortality Rate, weight specific: Infant deaths among live births

weighing 1000 gr and over at birth/ live births weighing 1000 gr and over x1000)

b) Dünya Sağlık İstatistikleri (WHS 2013)⁹:

Bebek ölüm hızı: Doğumla 1. yaş arasındaki ölme olasılığı

(Infant mortality rate-the probability of dying between birth and 1 year of age, respectively)

2. UNICEF Kaynaklarında Bebek Ölüm Hızı:

a) Dünya Çocuklarının Durumu Raporları (2005-2014)⁶:

Bebek ölüm hızı: Her 1,000 canlı doğum içinde ifade edilen, doğum ile tam olarak 1 yaş arasındaki ölme olasılığı.

(Probability of dying between birth and exactly 1 year of age, expressed per 1,000 live births)

3. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Kaynaklarında Bebek Ölüm Hızı⁵ :

Bebek ölümü: Canlı doğum olayı gerçekleştikten sonraki bir yıl içerisinde meydana gelen ölümlerdir. Diğer bir ifade ile bir yaşını tamamlamadan meydana gelen ölümlerdir.

Bebek ölüm hızı: Belli bir yıl içinde her 1000 canlı doğum başına düşen bebek ölüm sayısıdır.

4. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA 2003 ve 2008) Kaynaklarında Bebek Ölüm Hızı¹⁰:

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Türkiye'yi temsil edici ağırlıklı, çok aşamalı, tabakalı, küme örnekleme yöntemi ile doğrudan hane halkı ile yaşadığı yerlerde, yani **topluma dayalı** olarak Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yapılmıştır. Bebek ölümlülüğü ile ilgili veriler kadın soru kağıdında yer alan doğum tarihçesi sorgusu ile elde edilmiştir. Sorgu son beş yıla ilişkin yapılmıştır.

Bebek ölüm hızı: 1000 canlı doğumda, doğumdan sonraki bir yıl içinde ölme olasılığıdır.

5. Sağlık Bakanlığı Kaynaklarında Bebek Ölüm Hızı:

Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması (AÇSAP) Genel Müdürlüğü 6 Mayıs 2005 tarihinde yayınladığı 78 sayılı genelge ile Türkiye'de Bebek Ölümü Kayıt Bildirim Formu'nun dağıtımını yapmış, her ay saptanan bebek ölümlerinin bildirilmesi, ölüm saptanmamış ise de "0" olgu bildirim talimatı verilmiştir. Bu genelgede bebek ölümü "doğumdan sonraki 365 gün içinde tüm nedenlerle meydana gelen ölümler" olarak tanımlanmaktadır.¹¹

Yine AÇSAP Genel Müdürlüğü'nün 04 Mayıs 2009 tarihinde yayınladığı 31 sayılı Genelge ile "her bir bebek ölümünü izleyerek nedenini ortaya çıkarmak ve bir daha aynı nedenlerle oluşabilecek bebek ölümlerini önlemek gerektiği, bu gelişmeyi ancak iyi işleyen kayıt ve bildirim sistemi ile sağlamanın mümkün olacağı ve mevcut uygulamada; ölüm vakalarına ulaşmada ve veri toplama sisteminde bazı aksaklıklar olduğu görüldüğünden, 0-365 gün içerisinde gerçekleşen bütün bebek ölümlerini ve nedenlerini tespit ederek gerekli tedbirleri almak için yeni bir bebek ölüm kayıt sistemi geliştirildiği" bildirilmiştir.¹²

Genelge ekinde yer alan doldurma kılavuzunda: "Bebek ölümü "doğumdan sonraki 365 gün içinde tüm nedenlerle meydana gelen ölümler", perinatal ölümler ise "ölü doğumlarla birlikte ilk 7 gün içerisinde meydana gelen ölümler" olarak tanımlanmaktadır.

Ayrıca 22 hafta veya 500 gramın üzerinde doğan bebekler ve ölü doğumların da bu form ile bildirileceği ve her bebek için

(ikiz, üçüz vb içinde) ayrı form doldurulacağı talimatı verilmektedir. Bu genelge ile bebek ölümlerini tespit eden, defin ruhsatı verenler (resmi-özel sağlık çalışanı muhtar, jandarma) bildirimle yükümlüdür.

Türkiye Halk Sağlığı Kurumu 04.03.2014 tarih ve 2014/6 sayılı Bebek Ölümleri İzleme Sistemi genelgesinde "Bebek ölümü "doğumdan sonraki 365 gün içinde tüm nedenlerle meydana gelen ölümler", perinatal ölümler ise "ölü doğumlarla birlikte ilk 7 gün içerisinde meydana gelen ölümler" olarak tanımlanmaktadır. 22 hafta veya 500 gramın üzerinde doğan bebekler ve ölü doğumlarda bu form ile bildirilecek ve her bebek için (ikiz, üçüz vb içinde) ayrı form doldurulacaktır" biçiminde talimat verilmiştir.¹³

a) Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2008-2011⁴:

Bebek ölüm hızı hesaplanırken 2011 yılından önce 22 hafta ve üzeri ölümler dikkate alınırken, yapılan revizyonla 28 hafta ve üzeri ölümlerin dikkate alındığı bildirilmiştir.

b) Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2012⁴:

Bebek, neonatal, postneonatal ve beş yaş altı çocuk ölüm hızları hesaplanırken gebelik süresi 28 hafta ve üzeri veya 1000 gr ve üzeri olan canlı doğumlardaki ölümler dikkate alınmıştır.

c) Türkiye Halk Sağlığı Kurumu

Bebek Ölümü Sayısı (0-364 Gün, 500 gr ve Üstü veya 22 Hafta ve Üstü).¹⁴

Tablo 3. Sağlık Bakanlığı ve bebek ölüm hızının karşılaştırıldığı kaynaklarda bebek ölümü tanımında ögeler

Kaynak	Gestasyon Yaşı	Doğum Ağırlığı
Temel Kitap (<i>Public Health and Preventive Medicine</i>)	Yok	Yok
WHO-WHS	Yok	Yok
ICD-10	Yok	Yok
UNICEF SOWC	Yok	Yok
TNSA	Yok	Yok
TUİK	Yok	Yok
SB-Genelge		
	78/2005	Yok
	31/2009	Yok
	6/2014	Yok
SB-Sağlık İstatistikleri Yıllığı		
	2008-2010	22 hafta ve üzeri
	2011	28 hafta ve üzeri
	2012	28 hafta ve üzeri
		1000 gr ve üzeri
SB THSK- Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri Veri Rehberi	22 hafta ve üzeri	500 gr ve üzeri

Yukarıda ayrıntılı olarak sunulan bulgular ışığında sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Yapılan bazı hesaplamalarda uluslararası standartta kabul edilmiş olan 22 haftadan sonra canlı doğan bebeklerin alınmamış olması ciddi bir eksiklik ve bu tür hesaplamaların “doğruyu” yansıtmaması olasıdır.

2. TNSA bulguları olan BÖH ile AÇSAP Genel Müdürlüğü bulguları olan BÖH farklı yöntemlerle hesaplandıkları için aynı bir grafikte aynı serinin verileri gibi sunulmamalıdır (Şekil 1).

3. Sağlık Bakanlığı Türkiye'nin BÖH değerlerini olduğundan (TNSA 2013 verilerine göre %45,5) daha düşük göstermektedir (Tablo 2 ve Şekil 3).^{4,7}

4. BÖH verisinin kullanıldığı Doğuştan Beklenen Yaşam Süresinin gerçek değerinin üzerinde hesaplanmış olması olasıdır.

5. Sunulan yaşamsal istatistiklerin güven duygusunu zedelemesi sağlık yönetiminin halk sağlığı girişimlerine de güveni sarsıcı etkide bulunur.

6. Sağlık Düzeyi Ölçütlerinin gerçeği bulmak ve bildirmek dışında bir kaygı (politik, ticari...) taşınmadan, bilimsel yönden geçerli ve güvenilir yöntemlerle veri toplanarak hesaplanması, kamuoyuna sunulması gerekir.

Tartışma

Bu yazı kapsamında yapılan değerlendirmede, Türkiye'nin BÖH için, ulusal ve uluslararası kaynaklarda benzer yıllar için birbirinden çok farklı değerler verilmektedir. Ülkenin gelişmişliği, anne ve çocuk sağlığının düzeyi, ülkede yapılacak "doğru sağlık müdahalelerinin" planlanması ve etkilerinin değerlendirmesinde son derece önemli bir gösterge olan BÖH hesaplamasının uluslararası tanımlanmış standartlara göre yapılması önem arz etmektedir.

Yapılan değerlendirmede tespit edilenler özet olarak aşağıda verilmektedir;

1. SİY 2008, 2009 ve 2010'te BÖH hesaplamasında doğumdaki gestasyon yaşı ya da doğum ağırlığına ilişkin açıklama yer almamaktadır. Buna ilişkin açıklama ilk kez SİY 2011'de yapılmıştır. Bu açıklamada; gestasyon yaşı 22. haftadan 28 haftaya çekilmiştir, SİY 2012'de de bu gestasyon yaşı ya da 1000 gr'dan ağır olarak doğmuşların ölümleri pay kısmında yer aldığı bildirilmiştir (Tablo 3). Diğer bir ifade ile bu hesaplamalarda 22 hafta ile 28 hafta arasında olan canlı doğup daha sonra ölenler hesaplamaların dışında bırakılmaktadır ki böyle bir hesaplamanın olamayacağı açıktır.

2. TNSA bulguları ile AÇSAP Genel Müdürlüğü bulguları aynı yöntem kullanılarak hesaplanmamıştır. TNSA topluma dayalı araştırma, AÇSAP Genel Müdürlüğü bildirimler üzerinden BÖH değeri sunmaktadır.

3. Türkiye'nin BÖH ile DSÖ bölgelerinin BÖH karşılaştırmalarında da BÖH hesabında payda kapsanan ölümlerde süre ve tanımlama yönünden yine farklılıklar mevcuttur (Tablo 3, Şekil 4).

Öneriler

Bebek ölüm hızı sağlık düzeyinin değerlendirilmesinde son derece önemli bir ölçüt olup mutlaka ülke içinde bölgeler arası, süreç içinde yıllar arası kıyaslamaların yapılabilmesi ve ayrıca uluslararası kıyaslanabilirlik yönünden bilimsel standart yaklaşım ve tanımlamalarla hesaplanması gerekir. Aksi takdirde kullanılması hiçbir amaca yönelik yol gösterici olmaz. Belirtilen nedenlerle Türkiye'de son yıllarda yapılan hesaplamaların tekrar gözden geçirilmesi ve ileriye yönelik yapılacak hesaplamalarda yukarıda belirtilen hususlara özen gösterilmesi uygun olacaktır.

Teşekkür

Gözden geçirme ve önerileri için Prof. Dr. Ayşe Akın, Prof. Dr. Onur Hamzaoğlu ve Prof. Dr. Kayıhan Pala'ya teşekkür ederiz.

Kaynaklar

1. Soskolne CL, Last JM. The Philosophical Basis for Public Health. In: Wallace RB, editör. Maxcy Rosenau Last, Public Health and Preventive Medicine. 15th ed. US of America: Mc Graw Hill Companies; 2008. p.36
2. Wallace RB. Demographic measures. In: Wallace RB, editör. Maxcy Rosenau Last, Public Health and Preventive

- Medicine.15th ed.US of America:Mc Graw Hill Companies; 2008.p.41
3. Atun R, Aydın S, Chakroborty S ve ark. Universal health coverage in Turkey: enhancement of equity. The Lancet 2013; 382(9886): 65-99
  4. TC Sağlık Bakanlığı Sağlık İstatistikleri Yıllıkları 2008, 2009, 2010, 2011 ve 2012. [online] Erişim adresi: <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-2952/istatistik-yilliklari.html> .Erişim tarihi: Haziran, 10, 2014.
  5. TÜİK. Hayati İstatistikler/Temel Doğurganlık ve Ölümlülük Göstergeleri. [online] Erişim adresi: <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> .Erişim tarihi: Nisan, 17, 2014.
  6. UNICEF. The State of The World's Children 2014 In Numbers. New York,2014. [online] Erişim adresi: http://www.unicef.org/publications/files/SOWC2014_In_Numbers_28_Jan.pdf. Erişim tarihi: Haziran, 10, 2014.
  7. TÜBİTAK.Hacettepe University Institute of Population Studies.Republic Of Turkey Ministry of Development Turkey Demographic and Health Survey 2013 Preliminary Report.Ankara, April 2014.
  8. WHO. International Classification of Diseases and Related Health Problems Tenth Revision Volume 2 Instruction Manual. 10th ed. Geneva: WHO Press,2011. [online] Erişim adresi: [/ICD10Volume2_en_2010.pdf?ua=1](http://www.who.int/classifications/icd/ICD10Volume2_en_2010.pdf?ua=1). Erişim tarihi: Haziran, 10, 2014.
  9. WHO. World Health Statistics 2013. Geneva: WHO Press, 2013. [online] Erişim adresi: http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/EN_WHS2013_Full.pdf . Erişim tarihi: Nisan, 18, 2014.
  10. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003 ve 2008. [online] Erişim adresi: http://www.hips.hacettepe.edu.tr/yayin_shtml Erişim tarihi: Haziran, 13, 2014.
  11. Bebek Ölümleri İzlemi Sistemi. [online] Erişim adresi: <http://www.sbn.gov.tr/icerik.aspx?id=8199> Erişim tarihi: Haziran, 13, 2014.
  12. Bebek Ölümleri İzlemi Sistemi Genelgesi 2009 / 31. [online] Erişim adresi: <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-8426/bebek-olumleri-izlemi-sistemi-genelgesi-2009--31.html> Erişim tarihi: Nisan, 25, 2014.
  13. Bebek Ölümleri İzleme Sistemi Genelgesi 2014 / 6. [online] Erişim adresi: http://www.thsk.saglik.gov.tr/Dosya/mevzuat/genelgeler/bebek_olumleri/Bebek_olumleri_izleme_sistemi_genelgesi.pdf . Erişim tarihi: Nisan, 25, 2014.
  14. THSK. Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri Veri Rehberi. Kadın ve Üreme Sağlığı ile Çocuk ve Ergen Sağlığı Hizmetleri için Kullanılacak Veri Elemanları ve Diğer Veri Setlerinde Bulunma Durumları, s.92